

RÉGI TÉRKÉPEK A MAGYAR ÓSHAZAKUTATÁSBAN

(A névrajz üzenete)

T. Draskovits Zsuzsanna¹ – Tardy János²

¹ Eötvös Loránd Tudományegyetem, Térképtudományi és Geoinformatikai Tanszék,
drasi@map.elte.hu

² Magyar Természettudományi Társulat,
jtardy@t-online.hu

Összefoglalás

A térképészeti filológia sajátosságait, a kartográfia-történetben elfoglalt helyét és jelentőségét szerzők korábban vázolták. Jelen feldolgozás néhány kiragadott példával a régi térképek magyarokkal és a rokon népekkel kapcsolatos névrajzának részleges ismertetésére és a toponímia forrásainak és megbízhatóságának, esetleges forrásértékének és bizonytalanságainak néhány kérdésére kívánja irányítani a figyelmet.

Abstract

The authors had already outlined the nature and importance of cartographic philology in studying history (see T. Draskovits & Tardy, 2006). The present paper presents several examples of topographic names from old maps, which are connected with the Hungarians and related peoples. The authors discuss these names to raise the attention to the questions of the reliability and uncertainties of toponymic sources.

A modern kartográfia törvényei már szabályozzák a térképi információk mennyiségét, elhelyezését, a domborzatrajz, vízrajz, településrajz technikáját. Korábban az egyes részletek (szöveges feliratok, névrajz, a rajzi elemek sűrűsége, iránya, betűtípusa stb.) sokkal inkább a képi megjelenítés, a kartotechnikai adottságok, a térkép méretének, „jó esetben” a térkép funkciójának függvényei voltak, mintsem a földrajzi elemek valós helyét megbízhatóan reprezentáló közlések. Súlyos tévedések és értelmetlen találgatások forrása lehet például, amikor a Magna Hungaria helyét keresve túlzott jelentőséget tulajdonítanak annak, hogy a kérdéses terület egy 15-16. századi földabroszon mekkora kiterjedésben és az Ob, a Pecsora vagy a Mezeny-folyó jobb, vagy bal partján ábrázolták.

A térkép szöveges elemeinek, legendáinak megfejtése, a földrajzi nevek azonosításának, írásmódjának vizsgálata, a térképi tartalom használhatóságának, forrásértékének (az esetek többségében közvetett forrásértékének), információi megbízhatóságának vizsgálata a térképészeti filológia tárgykörébe tartozik. A térképészeti filológia a térképet, mint rajzi megjelenítésű írásos dokumentumot elemzi és értékeli. Önmagában is komplex jellegű segédtudománynak tekinthető, elsősorban a történettudományok (ezen belül is a művelődéstörténet) és a nyelvtudományok segédtudományának. Része lehet a térkép- és kartográfia történetnek, amennyiben csupán a kész térkép szöveges információival foglalkozik. Ugyanakkor több is lehet

annál, ha a térkép létrejöttének körülményeit (a térképkészítő, térképmetsző személye, műhelye, a klisék sorsa stb.) és a dokumentum egyéb ismérveit, mint megbízhatóságának feltételeit, forrásait is számba veszi (T. DRASKOVITS és TARDY, 2006).

A térkép a történelem során utazók, kereskedők, katonák és diplomaták térbeli tájékozódását szolgáló segédeszköz volt (a hajózást, a tengeren történő tájékozódást szolgáló iránytű-térképek, ún. portolánok; haditérképek; kereskedelmi térképek stb.), ugyanakkor díszítőelem is egyben, sőt napjainkban értékmegőrző szerepe sem jelentéktelen. Jelrendszere funkciójával és a térábrázolás tökéletesedésével változott. A nyelvészt, az orientalistát, a történészt elsősorban írásos elemei foglalkoztatják: a földrajzi elemek megnevezésének, írásmódjának változásai, a magyarázó feliratok mondanivalója, a térkép tartalmi alkotórészei (elsősorban a gyámrajz: magyarázatok, kiegészítő írások, szegélyadatok stb.). Korabeli térképeken a vízrajzi, domborzati elemeken, feliratokon túlmenően értékes információkat nyújtanak a rajzi elemek: uralkodók, magas rangú egyházi és világi személyiségek képei; csatajelenetek; települések funkciójáról, jelentőségéről tanúskodó várak, kolostorok rajzai; az ott élő népek életmódjára utaló vadászjelenetek, állatok, karavánok, sáttortáborok, átkelőhelyek rajzai stb.

Az őstörténetkutatás szempontjából vizsgált korabeli térképek szöveges magyarázatai sokszor kétes értékű közléseket, kritika nélkül olykor hagyománytiszteletből átvett hibás adatokat is tartalmaznak. Számos esetben ezek a térképen ábrázolt téves információk évszázadokig tartották magukat, sőt e hibák (elírások, elrajzolások) az idők során csak sűrűsödtek. A helyenként vitatható és vitatott ismeretanyagok a későközépkori-reneszánszkori térképeken hiteles földrajzi, néprajzi történelmi adatokkal keveredtek.

Nem állnak minden esetben rendelkezésünkre itineráriumok: diplomaták, kereskedők, misszionáriusok, utazók leírásai, feljegyzései. E térképek sokszor a feledés homályába merült írásos dokumentumok és szóbeli információk másod-harmadlagos lecsapódásai. Információik sorában ugyanis nemcsak írásos, de szóbeli közléseket is kereshetünk. Miként a modern háborúban is a hírszerzés egyik forrása a fogságba került személyek gondos, mindenre kiterjedő kihallgatása, akként az általunk tárgyalt időszak térképei is számos esetben hadifoglyok, vagy vásárolt rabszolgák szóbeli közléseit tartalmazzák -, hasonlóan egyéb írásos dokumentumok forrásaihoz. Már a 13. században megjelentek a Fekete-tenger – Volga – Don vidékéről származó foglyok a velencei Rialto-híd környékén, nemkülönben Genovában. Beszámolóik, információ-töredékeik értékes adalékai a 14-16. századi itáliai kartográfianak (ld. Battista Agnese térképét).

A térkép- és kartográfia-történet feladata az összes lehetséges térkép felkutatása, történeti és időbeli sorrendiségének feltárása, a térképkészítő személyének, a térképkészítés módszereinek és eljárásainak, a térkép keletkezési körülményeinek, korának ismerete, a térkép készítési okának és céljának sokszor rendkívül bonyolult oknyomozó feltárása. A térkép megbízhatóságának illetően gyakran a kartográfiailag silány vázlatok, többnyire feltáratlan, kidolgozatlan kéziratok térképek többet mondanak a filológusnak, mint az ábrázolt területet nem ismerő neves térképmetszők sok kiadást megért, díszes kivitelű térképművei. Családi, baráti és üzleti kapcsolatok révén a klisék sokszor öröklődtek: a flamand Blaeu-cég térképeinek vázát például

Janssoniusnál, az övét Hondiusnál, Hondiusét Mercatornál kell keresnünk. Mercator sokat átvett az antwerpeni térképkészítő műhely megalapítójától, Abraham Orteliusától.

Leo Bagrow megfogalmazásában a régi térképek az emberi tudás, hibák és tévedések történetének feltárását szolgálják. Sajátos művészeti alkotások, az ember szellemi munkájának értéktárgyai. Mint információhordozó, használhatóságát nem „műfaja” határozza meg, hanem – minden egyéb írásos dokumentumhoz hasonlóan – információinak eredetisége és megbízhatósága. Hibái gyakran a forrásként használt írott források (feljegyzések, úti jelentések) tévedéseire hívják fel a figyelmet.

A magyaroknak és rokon népeknek (bolgárok, csuvasok, cseremiszek stb.) feltételezett egykori tartózkodási helyei, a földrajzi lokalizáció kérdése az őstörténetkutatás egyik nyitott, sokat vitatott problémája.

Talán éppen a közismert, valóban kirívó hibák, tévedések készítették elítélő véleménye megfogalmazására Zsirai Miklóst, amikor így írt: „A régi európai földrajzi irodalom és kartográfia termékeinek zöme megbízhatatlan szerkesztmény és szinte semmivel sem segít bennünket előre.” Sajnos e szélsőséges álláspontot képviselők táborát „segítik” mindazok, akik figyelmen kívül hagyva a társtudományok és egyéb források hitelt érdemlő bizonyítékait, megalapozatlanul, a régi térképek magyar vonatkozásainak elfogult túl- vagy alulértékelését adják.

A magyar őstörténetkutatás szempontjából – miután a hazai térképészet hajnalkora a 16. század első harmada (Lázár, 1528) – elsősorban „idegen forrásokra”, a magyar földet és népünket, valamint a rokon népeket ábrázoló európai és keleti (perzsa, arab, kínai, török stb.) térképészet termékeire kell hagyatkoznunk. Ezek feldolgozása, „magyar szempontú” értékelése, elsősorban nyelvi nehézségek (különböző kiadások szerzőnként eltérő olvasatok) és a hozzáférhetőség gondoljai miatt lassabban halad. Nehéz volna minden szempontból kielégítő módon indokolni a 10–18. századi térképeknek sok évszázaddal korábbi időszakokra vonatkozó közléseit. Elgondolkodtató, hogy a magyarság eredete, a Keleten maradt magyarok elhelyezkedése milyen sűrűn szerepel a térképeken. Ezt bizonyos mértékig magyarázhatjuk azzal, hogy Richardus és Julianus útjai jobban beférköztek az egykori kartográfia műhelyeibe., semmint feltételeztük. De nem szabad figyelmen kívül hagynunk azt sem, hogy a rájuk következő évszázadban végbement nagy keleti utazásoknak, ha nem is a vezetői, de a tagjai között voltak magyarok – mégpedig nyilván jól képzett magyarok. 1328-ban a pápa ferencesekből és dominikánusokból álló közös keleti missziót határozott el „ad imperum Persidum, ad Indias interiores, ad imperum Elgigadaym ad terras Chorasani, Turquetam, Indostani in India minore” /vö. Wadding, *Annali dei Minoriti*, ediz. di Roma, 1733. Vol. VII., p. 88.; Yule: *Letters and reports of Missionary Friars*. 1866, Vol. I. p. 166 skk./. Ez a misszió, mely 1338-ban indult útnak, a firenzei Giovanni da Marignolle azaz Joannes de Florentia neve révén vált híressé: ebben két olasz – Nicolaus Boneti és Nicolaus de Molano mellett Gregorius de Hungaria, azaz Magyar Gergely személyében egy magyar ferences is részt vett. 1342-ben érkeztek Kínába, ahonnan visszafelé Marco Polo útirányát követték. Önálló kutatást igényelne a misszionáriusrendek történetével foglalkozó irodalomban, hogy a rendszerint olasz vagy francia vezetés mellett lefolyt keleti missziós utak résztvevői között hány magyar volt és kik voltak ezek. Ugyanis a hatvanas évek előtti kutatások, csaknem kizárólag a Keleten mártírhalált halt magyar misszionáriusokkal foglalkozott, akiknek témánk szempontjából csak akkor lehet

jelentősége, ha állomáshelyeikről jelentéseket küldöztek rendjeiknek vagy a Szentszéknek, s ezek – ma már ellenőrizhetetlenül – bekerültek a kartográfiai ismeretek akkori tárába. De sokkal bizonyosabbra vehetjük a magyar hatást a kor kartográfiájára – elsősorban a keleti magyarok vonatkozásában –, ha sikerülne a keleti misszióból hazatért magyar szerzetesek (Elia d’Ungheria, vagyis Éliás ferences szerzetes, Fra Stefano Ungaro, Stefano d’Ungheria stb.) névsorát megismernünk (TARDY, 1971 & 1980, továbbá T. DRASKOVITS és TARDY, 2006).

Sok száz térkép tanulmányozása alapján a Kárpátokon túli „magyar őshazával” három alapvető változatban találkozunk:

1. „Magna Hungaria”, „Hungari”, „Hongrie la grande” stb.
2. „Magna Hungaria, azaz Jugria”
3. „Jugria”

Az ún. Jugria-kérdésben a térképtörténet nem hivatott állást foglalni. Lehet, hogy Jugria földjének Magna Hungariával történő azonosítása egyszerű őstörténeti misztifikáció (miként azt Vásáry István felvetette), s az is lehet, hogy az egykori obi-ugorok földjén élt vogul-osztják néptörzseknek (jugrik) és a „magyar föld” lakóinak (ugrik) nyelvhasznosságán alapuló „rokonítása. Emellett szól, hogy egyelőre nem bukkantunk Miechowi Mátyás 1517. évi „Tractatus de duabus Sarmatiis, Asiana et Europiana et de contentis in eis” c. művét megelőző térképeken a Jugria megnevezésre. Néhány szerző (pl. Gerard Mercator) egyik térképén azonosítja a jugorok földjét Magna Hungariával, egy másik művén, ugyancsak e helyen csupán Jugria feliratot közöl. A fenti megnevezések elhelyezkedésének vizsgálata a kérdés rendkívüli bonyolultságáról tanúskodik. Jugria (a jugorok, vagy a velük azonosított magyarok földje?) hol „önmagában”, hol a magyarság lakta területtel azonosított formában, településnévként vagy tartomány elnevezésként, olykor szóveges információ alakjában a térképek zömén két területen fordul elő, s területileg viszonylag jól lokalizálható:

Az Urál keleti oldalán, a nyugat-szibériai Ob torkolatához közel és a vízfolyás középső szakasza mentén. E feliratok olykor a folyó jobb-, máskor bal partján ábrázolják Jugriát, ennek azonban a jól ismert pontatlanságok miatt nincs jelentősége.

Az Uráltól nyugatra, az Északi-Jeges-tengerbe torkolló Pecsora, illetve Pinyega, valamint ez utóbbinak jobb oldali mellékfolyója, a Mezeny forrásvidékén.

Már Miechowi Mátyás krakkói kanonok idézett művét megelőzően is találkozunk a magyarság térképi ábrázolásával. S az esetek többségében (a Kaukázuson túli „Magna Hungariáktól” eltekintve) itt is az Uráltól keletre és nyugatra fekvő északi területeken. Nem a julianusi felfogás Magna Hungariája ez a Volga vidékén; nem is a jeles mongolkori utazók: Plano Carpini, Rubruk Baskiriába (Pascatir) helyezett magyarsága. Még Martin Waldseemüller 1516.évi térképén is az északi vidéken terül el a bastarcusok földjével azonosított Magna Hungaria.

Mi lehet e „rejtély” magyarázata – a sokszor nyilvánvaló elrajzoláson kívül? A középkorban ismert szárazföldeket a Földről alkotott sajátosan torz szemléletmódnak megfelelően az összefüggő világoceán övezte. A 7–14. századi

korong és ellipszis alakú térképeken a Kaszpi-tenger e világoceán egyik öble volt, s ezt a korszak térképein rendszeresen így ábrázolták (pl. Sinus Hyrcanus a Ravennai Névtelen 7. századi térképén, vagy Mare Caspium a 10. századi angolszász térképén). Későbbi térképeken is találkozunk a tenger felé nyitott Kaszpi-öblözettel, amelyet a „valódi” Kaszpi-tengertől északra, a sosem létezett Mare Minus Caspium elnevezéssel illettek (pl. Leardo, Walsperger, 1448). Elképzelhető tehát, hogy nem a magyarságot és rokon népeit „származtatták” a messzi tenger menti északról, hanem a Kaszpi közelében, illetőleg a Volga-Káma vidékén sejtett magyar őshaza került e tévedés folytán Szkítia északkeleti peremére.

A másik feltételezés „háborgóbb vizekre” vezet bennünket: eddigi ismereteink szerint Miechowi Mátyás „Tractatus”-a az első írásos forrás a Jugriával azonosított Magna Hungariát illetően. Őt megelőzően azonban néhány ismert térképen éppen a később jugorok földjének nevezett területen (Mezeny, Pinyega, Pecsora forrásvidéke és az Ob alsó és középső folyása mentén) jelölték a magyarság előfordulását. Jugriát tehát nem ábrázolták, de megközelítőleg – mert pontosításra e korabeli térképek nem adnak módot – annak helyére rajzolták be a magyarok őshazáját.

Fra Mauro (1459) „Iogoristan” elnevezése újabb kérdést vet fel: a feltűnően délen, az Ob alsó könyökénél olvasható felirat feltehetően nem a „jugorok földjéről” tudósít. Sokkal valószínűbb, hogy Rubruk és Hethoum „Yogur”-jához, Chardien „Yegury”-jához hasonlóan az ujugurokról van szó (LIGETI, 1931). Mauro Iogoristan elnevezése és főleg annak helye megőrződött Petrus Plantius, J. Bleau és F. de Wit térképein is.

És végül, de cseppet utolsósorban: e régi és olykor kiszámíthatatlanul torzított térképeken a Volga és a Káma forrásvidéke könnyen téveszthető a Pinyega-Pecsora-Mezeny folyók eredetével. Elegendő, ha példaként idézzük, hogy a Volgát, annak mellékfolyóit és a forrásvidékéről eredő folyókat egyaránt Rha fl. néven olvashatjuk. Vagyis „elnevezésük”: folyó. Fra Mauro 1459. évi világtérképén és más, a késői középkorban készült térképeken a Mare Caspiumba torkolló Volga többféle néven szerepel: Edil, fl.Edil ouer uulga, fl.dito hoedil, fl.hoedik ouer carasu, uolgoe ouer thiferi, Rha flu Volha Edel stb. Waldseemüller térképein a Moszkvai Birodalom területén négy folyó kapta a Volga nevet: az „eredeti” Volga (Rha), a Volkov, a Tanais, azaz a Don és az Ilmeny-tóból eredő vízfolyás. Coronelli 1693. évi glóbuszán a Káma elnevezése: Belia Wolga.

Néhány példa a vizsgált kb. 300 térkép magyar vonatkozású névanyagából

- Ravennai Névtelen 7. századi, Jeruzsálem központú korong alakú földábrázolása (Pullé, F. által közölt Berolini-féle kiadás (1860): A **F. Danubius** mentén **Pannonia**.
- Angolszász térkép a 10. századból: a Duna mentén **Pannonia** és **Hunorum Gens**.
- 12. századból, ismeretlen szerzőtől származó Európa-térkép, keletelt, kör alakú világtérkép része: az Euxini pontus (Fekete-tenger) nyugati partján **huni**, a szlávok (sclau) szomszédságában **danubius f.** és **Pan(n)onia**.
- Herefordi világtérkép a 13. századból: Északon, a távolság meghatározásokat tartalmazó szöveges magyarázat alatt: **hungari**.

- Ra(nu)lf Hig(g)eden 14. századi Jeruzsálem központú, keletelt világtérképei: a Danubiu(s) fluiu(s) egyik oldalán **pannonia**, vele átellenben Bulgaria, szomszédságában **u(n)garia**, illetve **hu.ngria**. A másik kéziratot térképen a danubius mindkét oldalán **alania**, illetve **bulgaris** (sic!) szomszédságában **hu(n)galia** (sic!)
- Giovanni Leonardo (Leardo) világtérképe 1448-ból: a Kárpát-medence területén **transiluana**, **panonia**, **f.danoia**.
- Fra Mauro 1459. évi világtérképe: a Don (fl.Tanai) torkolattól nyugatra chabardi település; közvetlenül tőle északra p(rouincia) chapciach (kipcsakok). A Don és a kipcsak birodalom által közrefogott területen Chumania. Alatta szöveg: „*Nota che la chuma(n)ia soleua esser gra(n)dissima proui(n)cia e dilataua molto i suo(i)confini, ma hora sono si c(n)su(m)pti che de lor no(n) se ne fa tropo conto, de q(ue)sti populi no* (vagy „ne”?) *sono molti p(er) l’ongaria*”. Tehát: „*Ismeretes, hogy Kunország a legnagyobb tartomány volt messze kiterjedő határokkal. De ezek napjainkra annyira összezsugorodtak, hogy nem is igen veszik számításba. Népei közül nem túlságosan sokan (vagy sokan?) Magyarországra költöztek.*”
- Martin Waldseemüller (Hylacomilus) 1516. évi Carta Marinája névrajzában a Hyperborei montes hegyláncától keletre: „*Hungaria Magna. Qui hanc habitant vocantur Bastarci et sunt sub imperio Tartarorum non carent blada*” – vagyis „*Hungaria Magna. Akik lakják, azokat Bastarcusoknak nevezik és tatár uralom alatt élnek; élelmiszerben nem szenvednek hiányt.*”
- Miechowi Mátyás (1457-1523) krakkói kanonok, orvos, krakkói kiadású, 1517-ben keltezett Tractatusában első ízben von párhuzamot jugorok és magyarok között: „*Accipe primo, quod Juhri a Juhra regione Scythiae, de aue oriundi exiverunt; vocati sunt, et usque in nostra tempora a Bohekmis, Polonis et Sclavis Hugari appellantur, ab aliis autem Hugui, tandem et Hungari dicti sunt. Accipe secundo quod idem linguagium et loquela pronunciatioque acuta sunt Juhrorum in Hungaria, et illorum qui in Scythia usque adhuc idololatrae sunt et agrestes*”. (In: Michow, H. 1885, 1957. Kenéz Győző mai magyar nyelvnek megfelelő fordításában): „*Az első, amit mondok az, hogy a jugorokat Jugriáról, Szkitia egy tájáról nevezik így, innen származnak ugyanis és innen vonultak ki; és egészen ami korunkig „Hugari”-nak nevezik őket a csehek, a lengyelek, és a szlávok, mások pedig „Hugui”-nak, végül pedig „Hungari”-nak ejtik nevüket. A második amit mondok az, hogy a Magyarország területén élő jugorok nyelvezete, beszéde és éles kiejtése azonos azokkal, akik Szkitiában mind a mai napig bálványimádók és nomádok*”.
- Johannes Schöner (1477-1547) nürnbergi egyetemi tanár, asztronómus és geográfus 1515. évi kéziratot, színezett világtérképén a Fekete-tenger és a Mare Abacuc között: „*Georgia seu Hungaria antiqua*”, azaz „*Georgia, vagyis a régi Magyarország*” felirat. (Vö. Tardy L. 1977).
- Robert Thorne angol kereskedő és földrajzíró 1527.évi térképén a sarkkör mentén, Obscura Regio szomszédságában **Hungaria Magna**, közvetlenül tőle délre **Iurha** (nyilván Iuhra) és **Hunni**.
- Oronce Finé párizsi matematikus professzor és kartográfus 1531. évi világtérképén („Nova, et Integra Vniversi Orbis Descripito” az északi szélesség 60-70 fok között **Magna Hungaria** és **Blaci**).
- Gemma Frisius (1508-1555) a louvaini egyetem matematika professzora, Gerard Mercator mestere, földgömbök és világtérképek készítője. Glóbuszán – G.

Mercator 1538.évi földgömbjével egyezően – Permia-tól északra a Sarkkörön túl: **Iugoria**, tőle alig keletre **Hungaria magna**.

- G. Mercator kettős szívalakú, 1538. évi világtérképén a sarkkörön túl **Iugoria Hungaria Magna**. 1554. évi „*Russia cum confinijis*” című Oroszország térképén a Mezeny (Mezena flu) forrásvidékén „*Iugra, Iuhra siue Iugoria ex qua olim Hungari prodijisse feruntur*” tehát „*Iugra, Juhra vagyis Jugoria, ahonnan a szóbeszéd szerint a magyarok származtak (elindultak?)*” – közelében **Juhri** település.
- 1595. évi, dusiburgi kiadású atlaszának 106. térképén a Mezen f. forrásvidékén **Iuhri** település, a 104. térképen **Juhri**.
- Anton Wied 1542. évi, hat lapból álló keletelt térképe az első Oroszország-ábrázolások közül való. „*Iuhri ex quibus Hungari in Hungaria út idem quoque idioma ostendit*” tehát „*Juhri, akiktől a magyarok Magyarországon erednek (származnak), miként a nyelv is mutatja*”.
- Caspar Vopel(lius) matematika tanár és térképész (1471-1561) 1543. évi földgömbjén az Ob mentén **Hungari** felirat. 1566. évi Európa-térképén kb. a 62 fok szélességtől északra, egy vonalban **Iuhri, Huni, Perms, Hungaria magna**.
- Sigismund Herberstein (1486-1566) elsősorban oroszországi követjárásának nagyszerű emléket állító művével írta be nevét a tudománytörténetbe. I. Miksa császár követeként tevékenykedett Moszkvában, s különös érdeklődést tanúsított a Nyugat-Európában kevésbé ismert Oroszország földrajza, szokásai, etnikai összetétele iránt. Összegyűjtött anyagainak rendszerezését követően „*Rerum Moscovitarum commentarii*” című munkáját 1549-ben Bécsben jelentette meg, benne egy rézbe metszett térképpel, mely 1546-ban készült. Az Oby flv. keleti oldalán „*Iuhra inde vngarorum origo*” vagyis „*Juhra, innen van a magyarok eredete*”. Az Occa (Oka) egyik mellékfolyója **fl. Ugra**.
- Pierre Desceliers normandiai származású kartográfus 1553. évi világtérképén: **Hungrie la grande** (kétszer!), a sejtelmes torzókkal jelzett Urálon túli és északuráli területeken. A Kaukázus vonalában **Vgria orientalle**. Tovább nyugati irányban **Vgria sep(t)entrionalle**.
- Anthony Jenkinson 1554-1572 között szerkesztett, a szentpétervári Daskov Gyűjteményben őrzött három lapon rajzolt térképe Sigismund Herberstein és Gerard Mercator térképeinek ismereteit (is) őrzi. Az Ob tölesértorkolatától keletre **Iovghoria**. U.itt a tengerparton **ungar**. Az Urál nyugati oldalán, a Pinyega-folyó torkolatánál **Iuhri** település és szöveg: „*Iugoria Ducatus... quo olim Hungari prodijisse feruntur*”. Az Ob menti **Iovgoria**-tól délre, Baschirdi-től északnyugatra ismét **Ivgoria**. Tőle minden irányban sátrak, karavánok rajzai és **Horða** felirat.
- Willem Barents (1560-1597) pólustérképén (1599) az Ob torkolattól nyugatra, a Samoieda-tól délre, a sarkkör mentén **Iugora**.
- Matthias Quad 1600.évi „*Moscoviae Imperum, Coloniae formulis Jani Bussemecheri an: 1600*” c. Oroszország térképén az Oby fluui középső folyása mentén „*Iuhra origine de Ungaris*” tehát a „*Iuhra (szó) eredetére nézve a magyarokról (kapta a nevét)*” vagyis a *Iuhra elnevezés a magyaroktól származik*.
- Ismeretlen szerző 1603. évi földgömbjén **Hungaria Magna** a Mare Glaciale és az északi sarkkör közötti területen.

A térképtörténet egyik érdekes fejezete a szerzők életútjának, a térképkészítő műhelyek és a klisék sorsának alapos nyomon követése. Példaként idézzük a napjainkban becsült értékhozóként kereskedelmi forgalomba kerülő Seutter és

Lotter térképek eredetiségét: Matthias Seutter (1678-1756) térképmetsző, Homann tanítványa, 1707-ben térképkiadó műhelyt alapított Augsburgban. 1728-tól atlaszok kiadásával foglalkozott (Atlas novus, Atlas minor, Grösser Atlas stb.). Halála után fia, Albrecht Karl és sógora, T.C. Lotter folytatta tevékenységét. Később Lotter egyedül állt a Seutter-cég élére, s jelentette meg atlaszát (Atlas novus) Bécsben, 1730-ban.

A források, a névrajz eredetiségét, hitelességét illetően hasonlóan tanulságos Gerard Mercator kiadói munkássága, térképműveinek későbbi sorsalakulása: monumentális világatlaszának harmadik része, egyúttal a „mercatori életmű” első teljes kiadása 1595-ben látott napvilágot. A kiadó G. Mercator fia, Rumold Mercator. 1604-ben valamennyi nyomólemeze adásvétel útján Josse Hondt (1563-1612) tulajdonába került. Josse Hondt, vagyis Jodocus Hondius Gentben tanulta ki a rézmetszés és a térképkészítés művészetét, majd székhelyét Londonba, később Amsterdamba tette át, s 1606-ban jelentette meg 50 térképpel kiegészített Mercator-atlaszát. Halála után fiai, az ifjabb Jodocus (+1619) és Heinrich Hondius vezették tovább a céget. Heinrichhez betársult sógora, Johann Jansson, azaz Janssonius (+1666). A Hondius családtól a Blaeu-cég vásárolta meg Mercator nyomólemezeit. Janssonius halála után Mercator térképkészítő műhelye Johann Waesbergre szállt, s Jansson-Waesberg néven 1750-ig működött.

Irodalomjegyzék

- B.S., 1972. Hol terült el Jugria-Juhra a történelmi adatok szerint? In: Magyar Történelmi Szemle, 1. pp. 201–252.
- MICHOW, H. 1882. Die ältesten Karten von Russland. Ein Beitrag zur historischen Geographie. Mitteilungen der Geographischen Gesellsch. in Hamburg, pp. 100-187. Repr. in Ac.3. (1968), pp. 325–417.
- TARDY J., 1982. A Magyar őstörténetkutatás térképi forrásai. In: Bevezetés a Magyar őstörténet kutatásának forrásaiba, szerk. Hajdú P. – Kristó Gy. – Róna-Tas A., IV. kötet: Történeti természettudományok és térképi források, szerk. Tardy J. Budapest: Tankönyvkiadó, pp. 231–284.
- TARDY L., 1971. Régi magyar követjárások Keleten. Budapest: Akadémiai Kiadó, 221 p.
- TARDY L., 1980. A tatárországi rabszolgakereskedelem és a magyarok a XIII-XV. században. Budapest: Akadémiai Kiadó, 241 p.
- T.DRASKOVITS, ZS. és TARDY, J. 2006. Some Hungarian aspects of early European maps. Essays on the theme of cartographic philology. In: Térkép-Tudomány. Papers in Honour of the 65th Birthday of Prof. István Klinghammer. Studia Cartologica 13. Budapest: ELTE Térképtudományi és Geoinformatikai Tanszék, pp. 397–401.